

UDK 327:620.9(4-672EU)
Bibliid 0543-3657, 75 (2024)
God. LXXV, br. 1191, str. 345–366
Pregledni rad
Primljen: 24.04.2024.
Revidiran: 08.06.2024.
Prihvaćen: 21.06.2024
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2024.75.1191.4
CC BY-SA 4.0

Nevena ŠEKARIĆ STOJANOVIĆ¹

Energetska diplomatija Evropske unije: razvoj, stanje i perspektive

SAŽETAK

Premda je adekvatan pristup energetske resursima oduvek bio strateška vrednost za države, čini se da međunarodna zainteresovanost povodom ovog pitanja nikada nije bila veća do danas. Povezanost energetske sektora sa fenomenima poput borbe protiv klimatskih promena, energetske tranzicije i sekuritizacije energetske zavisnosti i energetske odnosa doprinela je tretiranju pristupa energetske resursima kao pitanja visoke politike. U rešavanju brojnih izazova koji stoje u vezi sa energetske pitanjima države upošljavaju razna politička sredstva koja im stoje na raspolaganju. Evropska unija, kao jedan od najvećih energetske potrošača, svojim spoljopolitičkim energetske nastupom u značajnoj meri oblikuje globalno energetske tržište. Stoga je cilj ovog rada predstavljanje ključnih komponenti evropske energetske diplomatije. Autorka polazi od pretpostavke prema kojoj su konkretni kontekstualni faktori uticali na evoluciju evropske energetske diplomatije i oblikovali je u nastup asertivnijeg karaktera. Glavni metodološki postupak jeste kritički pregled literature, te sekundarna analiza podataka koji su u službi identifikacije ključnih determinanti evropske spoljopolitičkog nastupa u domenu energetske.

Ključne reči: energetska diplomatija, energetske upravljanje, energetske održivost, Evropska unija.

¹ Naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, e-mail: nevena.sekaric@diplomacy.bg.ac.rs, ORCID: 0000-0002-4514-6498.

European Union Energy Diplomacy: Development, State And Perspectives

SUMMARY

Although an adequate approach to energy resources has always been a strategic value for states, it seems that international interest in this issue has never been greater than it is today. The interconnection of the energy sector with phenomena such as combating climate change, energy transition, and the securitization of energy dependence and energy relations has contributed to treating access to energy resources as a matter of high politics. In addressing the numerous challenges related to energy issues, therefore, states employ various political means at their disposal. The European Union, as one of the largest energy consumers, significantly shapes the global energy market through its external energy politics. Therefore, the aim of this paper is to present the key components of the European energy diplomacy. The author starts from the assumption that specific contextual factors have influenced the evolution of European energy diplomacy and shaped it into a more assertive approach. The methodological framework contains a critical literature review and secondary data analysis serving the identification of key determinants of European external energy politics.

Keywords: energy diplomacy, energy governance, energy sustainability, the European Union.

Uvod

Adekvatan i bezbedan pristup energetskim resursima po prihvatljivim cenama u uslovima postpandemijskog okruženja, čini se, nikada nije bio važniji. Ovo je naročito dobilo na značaju u kontekstu tekućeg oružanog sukoba između Ruske Federacije i Ukrajine, koji je radikalno preoblikovao energetski nastup mnogih zemalja zavisnih od uvoza energenata. Jedan od takvih primera jeste i energetski nastup Evropske unije (EU) koji sve više poprima karakter geopolitičkog u odnosu na njegove prvobitne liberalno-regulatorne modalitete. I dok je domen energetike oduvek bio jedno od „suverenih“ pitanja i jedno od najotpornijih evropskim integracijama, poslednje dve decenije XXI veka svedoče integrisanijem nastupu EU u domenu energetike. Sve veće iscrpljivanje fosilnih goriva, fluktuacija cena energenata, isprepletanost klimatskih promena sa energetskim pitanjima, postpandemijska ekonomska rekonstrukcija, te otpočinjanje oružanog sukoba između Rusije i Ukrajine, samo su neki od faktora koji su uticali na preoblikovanje evropskog energetskog nastupa u pravcu asertivnijeg. Shodno tome, danas se kreiranje agende EU gotovo ne može zamisliti bez tangiranja ključnih energetskih pitanja.

Cilj ovog rada je sagledavanje evolucije evropske energetske politike iz formi energetskeg upravljanja u format energetske diplomatije. Polazna pretpostavka temelji se na tvrdnji da su određeni kontekstualni faktori trasirali ovakvu promenu evropskog energetskeg nastupa. Rad je, tako, strukturisan na sledeći način: nakon predstavljanja koncepta energetske diplomatije, istraživački fokus pomera se na energetske diplomatiju Evropske unije. U ovom, centralnom, delu rada akcenat je na mapiranju istorijskih događaja i kontekstualnih faktora koji su oblikovali sadašnji evropski energetske nastup. Po predstavljanju ključnih komponenti energetske diplomatije EU, težište rada se pomera na razmatranje potencijalnih budućih interesnih domena Evropske unije u domenu energetike, nakon čega slede zaključna razmatranja.

Koncept energetske diplomatije

S obzirom na značaj koji adekvatan pristup ključnim energentima uživa u nauci o međunarodnim odnosima, nisu retki pokušaji konceptualizacije spoljnopolitičkog delovanja država u ostvarivanju energetskeg interesa. Stoga je, na početku, neophodno ukratko se osvrnuti na najznačajnije takve oblike spoljnopolitičkog delovanja u domenu energetike: energetske upravljanje, energetske održivost i energetske diplomatiju. Kada je reč o energetskeg upravljanju, ovaj modalitet političkeg delovanja počiva na ciljanom stvaranju zajedničkog energetskeg regulatornog prostora sa trećim zemljama – konkurentnost, odnosno demonopolizovano i liberalizovano energetske tržište, tržišna pravila i transparentne energetske transakcije najbolja su garancija za snabdevanje energijom.² S druge strane, energetske održivost usmerena je na „presek“ energetske i klimatske politike kao rezultante sveopšte promene energetske paradigme ka energetskeg tranziciji i održivosti.³ Drugim rečima, ovaj pristup podrazumeva isprepletanost energetskeg i klimatskeg pitanja, ciljeva i instrumenata koji su u službi postizanja održivosti u domenu energetike.

Po analogiji sa samim pojmom diplomatije, energetske diplomatije podrazumevala bi upotrebu različitih političkeg sredstava zarad postizanja određenih energetskeg ciljeva. Shodno tome, energetske diplomatije gotovo uvek stoji u vezi sa spoljnopolitičkim delovanjem i energetskeg

² Anna Herranz-Surrallés, “European external energy policy: governance, diplomacy and sustainability”, in: Knud Erik Jorgensen, Aasne Kalland Aarstad, Edith Drieskens, Katie Laatikainen & Ben Tonra (eds.), *The SAGE Handbook of European Foreign Policy*, Sage, London, 2015.

³ Ibidem. S tim u vezi, energetske politika EU poslednjih nekoliko godina pronalazi balans između energetskeg i klimatske-ekološkeg ciljeva što je, između ostalog, rezultiralo njihovom integracijom i kulminativnim ciljem u vidu postajanja prvim karbonski neutralnim kontinentom do 2050. godine.

bezbednošću, orijentisana je ka spolja i usmerena ka ostvarivanju energetske interesa određenog aktera. Međutim, budući da sâm pojam energetske bezbednosti nije jednostavno definisati, ni energetske interesi nisu izuzeti od nemogućnosti jednoobraznog određenja. Ovo prvenstveno proističe iz uloge koju države imaju na energetske tržištu; tako će energetska bezbednost za državu izvoznicu energenata imati dugačije značenje od energetske bezbednosti jedne države uvoznice, dok će pak tranzitna država na sasvim drukčiji način posmatrati sopstvenu energetske bezbednost.

Energetska diplomatija, za razliku od drugih modaliteta energetske političke delovanja, obično označava „viši stepen političke intervencije“.⁴ Tako se energetska diplomatija neretko određuje kao „upotreba spoljne politike u cilju obezbeđivanja pristupa inostranim energetske zalihama, te za promovisanje (uglavnom bilateralne) međuvladine saradnje u energetske sektoru“.⁵ Kako se može primetiti, data definicija prvenstveno favorizuje viđenje energetske diplomatije iz ugla države uvoznice energenata. Energetska diplomatija se vrlo često određuje i kao supstantivan element generalnog spoljnopolitičkog nastupa onih država koje se mogu okvalifikovati kao energetske supersile.⁶ Shodno konkretnoj ulozu koju država može imati na energetske tržištu, forme energetske diplomatije mogu varirati u zavisnosti od poimanja energetske bezbednosti. Drugim rečima, zemlje potrošači se tako mogu osloniti na sopstvenu moć kojom raspolažu i snabdevanje energentima ojačati energetske ugovorima kao pratećim alatom diplomatije, dok zemlje proizvođači uglavnom koriste diplomatiju da poboljšaju pristup tržištima ili rezervama energenata.⁷ Imajući u vidu da je EU jedan od najvećih potrošača i uvoznika energenata, opravdano je njenu energetske bezbednost posmatrati iz ugla uvoznice – kao bezbednost snabdevanja, odnosno kao „kontinuirani pristup energetske resursima po pristupačnoj ceni“, te u skladu s tim i energetske diplomatiju koja će favorizovati bezbedno snabdevanje energentima.⁸

Najjednostavnije rečeno, energetska diplomatija podrazumeva upotrebu sredstava spoljne politike kako bi se osigurao pristup energetske resursima i ostvarila međunarodna energetske saradnja. Autorka Heranz Surales (*Herranz-Surrallés*) konceptualizuje energetske diplomatiju vršeći njeno distinktivno razlikovanje od tzv. energetske upravljanja (engl. *energy*

⁴ Ibidem.

⁵ Andreas Goldthau, „Energy Diplomacy in Trade and Investment of Oil and Gas“, in: Andreas Goldthau & Jan Martin Witte (eds.), *Global Energy Governance: The new rules of the game*, Brookings Press, Washington D.C., 2010, 28.

⁶ Marina Glamotchak, „Energetske zavisnost Zapadne Evrope: uspon i pad“, *Međunarodni problemi*, Vol. LXVII, No. 4, 2015, 294.

⁷ Andreas Goldthau, „Energy Diplomacy in Trade and Investment of Oil and Gas“, 25.

⁸ *Energy security: Reliable, affordable access to all fuels and energy sources*, International Energy Agency, <https://www.iea.org/topics/energy-security>, 12.9.2023.

governance). Ključne razlike između ova dva koncepta, kako ih vidi autorka Heranz Surales, dostupne su u Prilogu ovog rada.

Evropska unija: od energetske upravljanja ka energetske diplomatiji

S obzirom na apostrofiranje upotrebe političkih sredstava u realizaciji energetske ciljeve, koncept energetske diplomatije uglavnom se vezuje za velike sile koje raspolažu adekvatnim kapacitetima za političko delovanje u cilju ostvarivanja energetske interesa.⁹ To, nadalje, pretpostavlja jasnu određenost energetske interesa, strategija i akcionih planova kojima se isti identifikuju i operacionalizuju na praktičnom nivou. S obzirom na EU koja kao supranacionalna organizacija okuplja više država koje imaju različite energetske potrebe, uniformnost energetske interesa postaje prilično upitna. Dodatno, kada je reč o EU, energetska politika je jedna od oblasti koja je oduvek bila jedna od najotpornijih evropske integracije.¹⁰ Ipak, poslednjih nekoliko godina moguće je uočiti značajan stepen integracije EU na temelju energetske politike, usmerene ka jačanju njenog spoljnopoličkog nastupa u domenu energetike.

Imajući u vidu da je energetska politika EU u svojim počecima bila utemeljena na liberalnom modelu, od analitičkog je značaja mapirati ključne kontekstualne faktore koji su je vremenom trasirali i oblikovali u nastup asertivnijeg karaktera. Kako je prethodno istaknuto, tokom 90-ih godina XX veka, EU je svoju energetske politiku temeljila na liberalnom modelu energetske tržišta i primarno regulatornoj ulozi. Liberalizacija energetske tržišta i regulatorni mehanizmi bili su *conditio sine qua non* u slučaju EU i njene energetske saradnje sa eksternim akterima. Sintagma „od Lisabona do Vladivostoka“ slikovito je prikazivala potrebu EU za širenjem sopstvenog regulatornog okvira izvan sopstvenih granica u odnosima sa trećim državama.¹¹ Po izgradnji konkurentnog unutrašnjeg energetske tržišta, postavljen je cilj proširenja sopstvenih pravila energetske *acquis*-ja na susedne zemlje i ostale eksterne aktere putem niza inicijativa i okvira za saradnju. Kako se može primetiti, ovaj regulatorni vid ostvarivanja energetske saradnje s drugim akterima počiva na prethodno pomenutom energetske upravljanju

⁹ Ovo, svakako, ne odriče zainteresovanost malih država za polje energetske diplomatije; reč je prvenstveno o kapacitetima i resursima za političko delovanje kojima velike sile po prirodni stvari raspolažu, a koji im omogućavaju ostvarivanje (i) energetske interesa, između ostalih.

¹⁰ Anna Herranz-Surrallés, „An emerging EU energy diplomacy? Discursive shifts, enduring practices“, *Journal of European Public Policy*, Vol. 23, No. 9, 2015, 1386.

¹¹ José Manuel Durão Barroso, *Speech: Working together for a united Ukraine in a united continent*, European Commission: Press corner, Brussels, 2014. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_14_598, 13.9.2023.

kao modalitetu spoljnopolitičkog delovanja u domenu energetike. Samo formiranje Energetске zajednice (2006) jeste ilustrativan primer energetskog upravljanja EU u odnosima sa trećim državama, u cilju ostvarivanja sopstvene energetске bezbednosti – prenošenje energetskih pravila EU na periferne delove Evrope trebalo je da garantuje bezbednost snabdevanja samoj EU.¹² Međutim, gasne krize tokom zima 2005/06. i 2008/09. (zajedno sa ekonomskom krizom 2008. godine), povlačenje Ruske Federacije iz Ugovora o energetskoj povelji 2009. godine i odbijanje Norveške da istu ratifikuje, te porast energetске zavisnosti EU od eksternih snabdevača, dovešće postepeno do asertivnijeg nastupa EU u domenu energetike.

U postojećoj literaturi gasna kriza na evropskom prostoru, tokom zime 2005/06. godine, obično se smatra inicijalnim događajem u razvoju savremenog evropskog energetskog diplomatskog nastupa.¹³ Naime, 1. januara 2006. godine Rusija je smanjila isporuku gasa Ukrajini usled međusobnih optužbi o neregularnoj trgovini gasom, a što je posledično uticalo i na smanjenje gasa drugim evropskim zemljama, te na razvoj narativa o Rusiji kao nepouzdanom snabdevaču, odnosno Ukrajini kao nepouzdanom tranzitnoj zemlji.¹⁴ Reakcija Evropskog parlamenta na ovaj događaj uslediće naredne 2007. godine, kada usvaja strategiju „Ka zajedničkoj evropskoj spoljnoj energetskoj politici“, koja će označiti institucionalizaciju energetске diplomatije EU, te istaći potrebu za stvaranjem jednoglasja u evropskom spoljnopolitičkom nastupu kroz četiri prioriteta: diverzifikaciju, jedinstvo u odbrani (energetskih, prim. aut.) interesa EU, solidarnost u kriznim situacijama i jačanje saradnje sa energetskim partnerima.¹⁵ Naredna gasna kriza tokom zime 2008/09. godine rezultirala je potpunim prekidom snabdevanja gasom kroz Ukrajinsku transportnu rutu i ekonomskom štetom u evropskim zemljama u vrednosti od dve milijarde evra „i to samo u periodu od nekoliko dana“.¹⁶ Ovaj događaj doprineo je daljoj sekuritizaciji ruskog prirodnog gasa na evropskom prostoru što je za posledicu, između ostalog, imalo i usvajanje Drugog strateškog pregleda

¹² Matúš Mišík, *External Energy Security in the European Union: Small Member States' Perspective*, Routledge, London, 2019, 86.

¹³ Richard Youngs, *Energy security: Europe's new foreign policy challenge*, Routledge, London, 2009, 256; Anna Herranz-Surrallés, "European external energy policy: governance, diplomacy and sustainability".

¹⁴ Detaljnije o gasnim krizama na evropskom prostoru videti u: Nevena Šekarić Stojanović, *Energetska bezbednost Evropskog regionalnog bezbednosnog kompleksa: sekuritizacija ruskog prirodnog gasa i potencijali za transformaciju kompleksa*, Doktorska disertacija, Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beograd, 2022, 74–85.

¹⁵ "Towards a common European foreign policy on energy", European Parliament, 26 September 2007.

¹⁶ Günther Oettinger, *Speech: Speech at the High-level Infrastructure Conference*, European Commission: Press corner, Brussels, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_11_341, 17.9.2023.

2009. godine, koji je potcrtao definitivnu rešenost Unije da „razvije reflekse i mehanizme koji joj omogućavaju da sprovodi koherentnu spoljnu energetska politiku podržanu strateškom diplomatijom energetske bezbednosti“.¹⁷ Pomenute gasne krize svakako su omogućile materijalizaciju energetske diplomatije EU u praksi, s obzirom na ulogu posrednika Evropske komisije između Rusije i Ukrajine u navedenim slučajevima. Kao rezultat ovakvog posredovanja, krize su kratkoročno prevaziđene – potpisani su novi ugovori o snabdevanju gasom između Rusije i Ukrajine, uspostavljeni su mehanizmi za razmenu informacija i podataka o energetskom snabdevanju između EU i Rusije, Evropska unija je uspostavila nezavistan nadzor nad ključnim tačkama tranzita. Na ovaj način su energetska pitanja, isprva rezervisana isključivo za bilateralne odnose između Rusije i Ukrajine, vrlo brzo postala pitanja od nadnacionalnog, evropskog interesa.¹⁸

Stupanje na snagu Lisabonskog ugovora (2009) dalo je novi stimulus razvoju evropske energetske diplomatije. Naime, izdizanjem energetske pitanja na nivo primarne legislative (Glava XXI), te isključivanja opcije suverenog kontrolisanja određenih energetske pitanja od strane država članica, evropski asertivniji spoljnopolički nastup postaje očigledniji. Drugim rečima, od ovog trenutka, energetska pitanja bivaju područje podeljene nadležnosti između država članica i EU.¹⁹ U periodu koji će uslediti, konstanta narativa evropskih zvaničnika postaće viđenje energetske politike kao integrativnog alata na unutrašnjem planu, odnosno spoljnopoličkog sredstva u odnosima sa drugim državama:

„... Energetska politika treba da bude sledeći veliki projekat evropskih integracija... Nije teško shvatiti zašto. Sigurno, bezbedno, održivo i pristupačno snabdevanje energijom ključno je za naše ekonomske i strateške interese kao globalnog igrača“.²⁰

„Postoji potreba za sistematskom upotrebom instrumenata spoljne politike, poput doslednog uključivanja energetske pitanja u političke dijaloge... Evropska služba za spoljne poslove igra važnu ulogu u

¹⁷ Benita Ferrero-Waldner, *Speech: After the Russia/Ukraine gas crisis: what next?*, European Commission: Press corner, Brussels, 2009. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_09_100, 16.9.2023.

¹⁸ Vremenom će Ukrajinska ruta iz pomenutih razloga izgubiti na značaju u korist tokova gasa na pravcu zapad-istok, čemu su, između ostalog, doprineli i inauguracija Severnog toka 1 i gasovoda OPAL, ali i Ukrajinska kriza 2014. godine.

¹⁹ Lukáš Tichý, *EU–Russia Energy Relations: A Discursive Approach*, Springer, Cham, 2019, 27.

²⁰ Günther Oettinger, *EU Commissioner for Energy Energy Security for Europe: The EU Agenda until 2050 Speech of Commissioner Oettinger at King's College London*, European Commission: Press corner, Brussels, 2011. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_11_98, 13.9.2023.

integraciji energetske pitanja u spoljnu politiku EU i koordinaciji sa ministarstvima spoljnih poslova država članica“.²¹

Ono što je oblikovalo postepenu promenu sa „liberalno-ekonomskog“ identiteta EU na „geopolitički identitet“ bila je upravo serija gasnih kriza na evropskom prostoru, kao i sveukupno pogoršanje odnosa sa Ruskom Federacijom u godinama koje će uslediti.²² Ruska aneksija Krima i rat u Istočnoj Ukrajini, tokom prve polovine 2014. godine, bili su još jedan od prelomnih događaja u sveukupnim odnosima između EU i Rusije koji su rezultirali novim aktivnostima Unije na jačanju sopstvenog energetske nastupa. Pored stopiranja gasovoda Južni tok (2014), jedna od takvih aktivnosti bilo je i formiranje pozicije potpredsednika Evropske komisije za Energetsku uniju i lansiranje same Energetske unije 2015. godine „Strategijom za otpornu Energetsku uniju sa klimatskom politikom okrenutoj budućnosti“. Temeljeći se na pet dimenzija energetske bezbednosti (energetska bezbednost, solidarnost i poverenje; potpuno integrisano unutrašnje energetske tržište; energetska efikasnost i upravljanje energetske potražnjom; dekarbonizacija ekonomija i istraživanja i inovacije), ova inicijativa predstavlja sublimaciju određenih mera usmerenih na smanjenje evropske eksterne energetske zavisnosti.²³ Pozivom na „pojačanu upotrebu instrumenata spoljne politike za jačanje diverzifikacije“ i „jednoglasje u odnosima sa trećim zemljama“, Energetska unija predstavlja otelotvorenje (ambicioznog, prim. aut.) koncepta energetske diplomatije EU u budućnosti.²⁴

Pored navedenih (gasnih) kriza na evropskom prostoru, narastajuća energetska zavisnost od uvoza energenata, sveopšta energetska tranzicija i ekonomska rekonstrukcija u postpandemijskom okruženju, te oružani sukob između Rusije i Ukrajine početkom 2022. godine bili su ključni dražveri za preduzimanje konkretnijih koraka u ostvarivanju energetske bezbednosti EU u odnosima sa drugim državama. Samo u periodu od otpočinjanja rata između Ruske Federacije i Ukrajine, početkom 2022. do kraja 2023. godine, EU je usvojila 419 najrazličitijih dokumenata u vezi sa energetske pitanjima. Generalno posmatrano, politička zainteresovanost i angažovanost institucija EU za ključna energetske pitanja beleži porast tokom poslednje dve decenije XXI veka – o tome slikovito govori broj donetih dokumenata EU u vezi sa energetske pitanjima koji je vidljiv na Grafiku 1. Kriterijum pretrage zvaničnog veb-sajta prava EU podrazumevao je kumulativni unos ključnih reči „energetske bezbednost“, „nafta“, „prirodni gas“, „obnovljiva energija“, „nuklearna energija“ i „energetske

²¹ “European Energy Security Strategy”, European Commission, 28 May 2014, 14.

²² Jelena Radić Dozić, „Hibridni odgovor EU-a na rusku politizaciju plinske trgovine u cilju jačanja energetske sigurnosti“, *Politička misao*, Vol. 58, No. 3, 2021, 157.

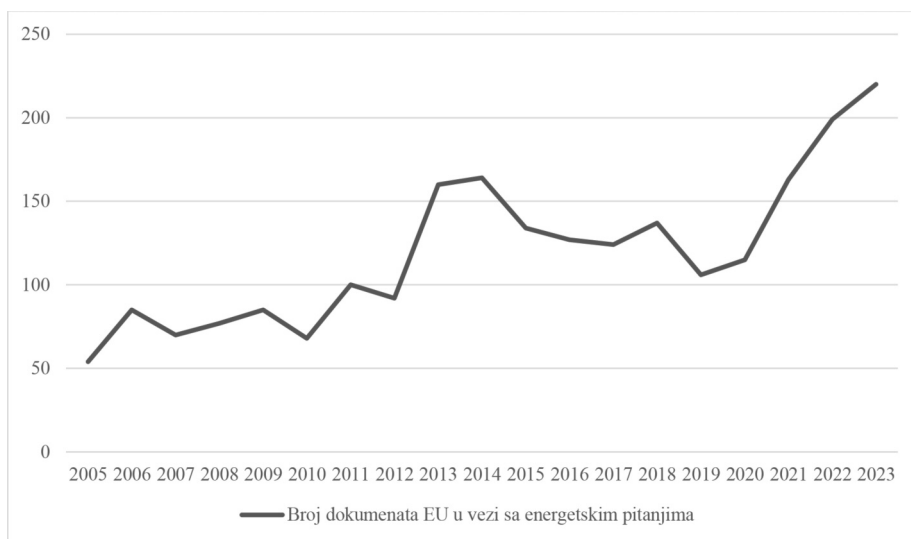
²³ “Energy Union Package”, European Commission, 25 February 2015, 4.

²⁴ “State of the Energy Union 2015”, European Commission, 18 November 2015, 10, 11.

efikasnost“.²⁵ Dodatno, zadati kriterijumi pretrage ukazuju da je najveći broj takvih dokumenata EU koncentrisan upravo oko identifikovanih kontekstualnih događaja u (energetskim) odnosima sa Ruskom Federacijom: tokom gasnih kriza 2005/06. i 2008/09. godine, u periodu neposredno pre i tokom ruske aneksije Krima i rata u Istočnoj Ukrajini (2013. i 2014. godine), dok je najveći broj dokumenata, shodno zadatim inputima, usvojen u kontekstu tekućeg rata u Ukrajini – tokom 2022. i 2023. godine. Osim navedenih, određeni globalni događaji u vezi sa energetskim pitanjima, poput nuklearnog akcidenta u Fukušimi 2011. godine, te povlačenje SAD-a iz Iranskog nuklearnog sporazuma, smanjenje proizvodnje nafte od strane članica OPEK-a, američko-kineski trgovinski rat, kao i globalni porast trgovine tečnim prirodnim gasom tokom 2018. godine, dodatno su uticali na pojačanu političku zainteresovanost institucija EU za energetska pitanja. S tim u vezi, evidentno je da (geo)politički faktori u kombinaciji sa strateškom vrednošću određenog sektora u velikoj meri mogu trasirati određene promene u spoljnopolitičkom nastupu aktera.

Grafik 1: Broj dokumenata EU u vezi sa ključnim energetskim pitanjima, 2005–2023.

Izvor: sopstveno istraživanje

²⁵ Predočena pretraga zvaničnog veb-sajta prava EU poslužila je isključivo kao *snapshot* analiza usvojenih dokumenata EU u vezi sa energetskim pitanjima, bez detaljne analize sadržaja svakog od njih. Dodatno, zadati kriterijumi pretrage predstavljaju autorkino viđenje ključnih energetskih pitanja. Takođe, pretraga je uključila čitav korpus dokumenata EU u vezi sa zadatim kriterijumima, od preporuka i radnih dokumenata do onih pravno obavezujuće prirode.

Prethodno pomenuti „viši stepen političke intervencije“ u (energetskim) odnosima sa trećim državama ogleđa se u najrazličitijim instrumentima EU (legislativnim, finansijskim, infrastrukturnim, regulatornim) kojima se favorizuju projekti diverzifikacije, zatim različitim tzv. kriznim merama, poput mera solidarnosti ili kolektivnog odgovora na bilo kakav poremećaj u energetskom snabdevanju država članica. Stožer evropske energetske bezbednosti u postpandemijskom okruženju, a naročito u kontekstu tekućeg oružanog sukoba između Rusije i Ukrajine, postali su projekti diverzifikacije snabdevača, energetskih resursa i ruta transporta energenata. Iako, objektivno posmatrano, Ruska Federacija i dalje može biti energetski partner EU koji joj obezbeđuje energente po pristupačnoj ceni, ona se, u trenutnom kontekstu, ne percipira kao prikladan niti poželjan partner.²⁶ S tim u vezi, prednost imaju oni projekti kojima se ima za cilj smanjenje energetske zavisnosti od Ruske Federacije, poput izgradnje terminala za prihvatanje tečnog prirodnog gasa ili pak naftovodi i gasovodi kojima se dopremaju ugljovodonici ne-ruskog porekla. Tako projekat Južnog gasnog koridora kojim se u evropske zemlje doprema azerbejdžanski gas predstavlja eklatantan primer evropske energetske diplomatije.²⁷ Osim projekata diverzifikacije, akcenat je i na razvoju dodatnih skladišnih kapaciteta energenata, tzv. „aražmanima solidarnosti“, te različitim vidovima preventivnih i kriznih mehanizama kojima se garantuje bezbednost snabdevanja.²⁸ Materijalizaciju ovakvog delovanja predstavlja *REPowerEU Plan* (2022) kojim se simultano nastoje ostvariti ciljevi potpunog prekida energetske zavisnosti od Ruske Federacije i ubrzanje dekarbonizacije evropskog kontinenta.²⁹ Njegov bitan deo čini strategija „Spoljno energetsko angažovanje EU u svetu koji se menja“, a kojom se eksplicitno vrši sekuritizacija ruskih energenata i potcrtava rešenost za jačanjem evropskog energetskeg diplomatskog delovanja širom sveta i ubrzanjem energetske tranzicije.³⁰ Primera radi, u sklopu ovog Plana, godine 2022. EU je potpisala novi Memorandum o razumevanju sa Azerbejdžanom kojim se predviđa

²⁶ Lukáš Tichý & Zbyněk Dubský, “The EU energy security relations with Russia until the Ukraine war”, *Energy Strategy Reviews*, Vol. 52, 2024, 11.

²⁷ Marco Siddi, “The EU’s Botched Geopolitical Approach to External Energy Policy: The Case of the Southern Gas Corridor”, *Geopolitics*, Vol. 24, No. 1, 2018, 124–144; Alexandra-Maria Bocse, “EU Energy Diplomacy: Searching for New Suppliers in Azerbaijan and Iran”, *Geopolitics*, Vol. 24, No. 1, 2018, 145–173.

²⁸ Aražmani solidarnosti su prvenstveno usmereni ka tzv. „zaštićenim kupcima“, poput domaćinstava i bolnica, kojima se garantuje neprekinuto snabdevanje gasom u slučaju najvećih kriza.

²⁹ Primera radi, dok je u avgustu 2021. godine ruski gas činio 41% uvezenog gasa u EU, taj procenat je godinu dana kasnije iznosio tek 9% kao rezultat usvojenog Plana (*REPowerEU*, European Commission, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en, 4.3.2024).

³⁰ “EU external energy engagement in a changing world”, European Commission & High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, 18 May 2022, 2.

udvostručenje kapaciteta Južnog gasnog koridora do 2027. godine, a kojim bi se u evropske zemlje dopremalo do 20 bcm prirodnog gasa godišnje.³¹ Dodatno, *REPowerEU Plan* predviđa skoro 300 milijardi evra za ostvarenje zacrtanih ciljeva diverzifikacije i dekarbonizacije – od toga oko 72 milijarde evra u grantovima i 225 milijardi evra u kreditima.³² Drugim rečima, diverzifikacija i dekarbonizacija postali su dve strane jednog novčića kada je u pitanju evropski spoljnopolitički energetska nastup u trenutnom geopolitičkom kontekstu, za čiju je realizaciju EU spremna „mnogo da plati“.

S obzirom na to da u slučaju EU energetska diplomatija podrazumeva jedinstveni spoljnopolitički nastup u domenu enegretike u idealnotipskom slučaju, to pretpostavlja postojanje određenog autoriteta. U vezi s tim, primetan je trend jačanja uloge Evropske komisije i uspostavljanja autoritativnijeg nastupa u oblasti energetske politike.³³ Drugim rečima, u poslednje vreme uočljiva je promena u „političkom miksu“ i „podela rada“ između EU i njenih članica.³⁴ Promena energetske regulative kao jedne od posledica sekuritizacije energetske pitanja na evropskom prostoru dovela je, dakle, do uspostavljanja većih kompetencija zvaničnih evropskih institucija. Tako, na primer, svaki gasovod/naftovod koji ulazi/izlazi sa teritorije EU mora biti u skladu s pravom EU, odnosno svaki energetska angažman sa eksternim zemljama se mora staviti na uvid Komisiji pre bilo kakve finalizacije. To je bio osnov za prekid realizovanja određenih infrastrukturnih projekata kojim bi se na teritoriju Evropske unije i dalje dopremali ugljovodoni ruskog porekla (poput gasovoda Južni tok), a što je naročito dobilo konotaciju urgentnosti sa izbijanjem oružanog sukoba u Ukrajini u februaru 2022. godine.

Dodatni legitimitet jačanju autoriteta EU u domenu energetike (te tako i bitnu odrednicu evropske energetske diplomatije) dolazi od strane građana EU – pojedini autori ukazali su na trend rasta podrške građana dodeljivanju političkih nadležnosti EU u odnosu na države članice.³⁵ Dodatno, podrška građana uspostavljanju zajedničke evropske energetske politike nikada nije pala ispod 70% od 2014. godine, što korespondira sa godinom Ukrajinske krize. Ovaj stepen podrške beleži bilo stabilnost bilo porast u kontekstu postpandemijskih evropskih energetske politika, što je i vidljivo u Tabeli 1. Podaci o takvoj podršci prikupljeni su na osnovu sticanja uvida u izveštaje

³¹ „REPowerEU“.

³² Ibid.

³³ Strahinja Obrenović, „(Re)pozicioniranje Evropske komisije na tržištu prirodnog gasa: od nosioca liberalizacije energetskog tržišta do 'evropskog regulatora'?", *Evropsko zakonodavstvo*, Vol. 20, No. 75, 2021, 127–144.

³⁴ Anna Herranz-Surrallés, „An emerging EU energy diplomacy? Discursive shifts, enduring practices“, 1388.

³⁵ Jale Tosun & Mile Mišić, „Conferring authority in the European Union: citizens' policy priorities for the European Energy Union“, *Journal of European Integration*, Vol. 42, No. 1, 2020, 19–38.

Eurobarometra (*Standard Eurobarometer*) (br. 81–100) o prioritetima Evropske unije koji se objavljuju na polugodišnjem nivou.³⁶ Ovakvi podaci govore u prilog stavu da su evropski građani u velikom broju spremni da podrže prenos kompetencija za kreiranje energetske politike samoj Evropskoj uniji, odnosno njenim zvaničnim institucijama.

Tabela 1: Procenat podrške evropskih građana zajedničkoj evropskoj energetskej politici, 2014–2023

2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
73%	72–70%	70–73%	72%	73–74%	72–75%	77%	76–75%	75–74%	73%

Izvor: sopstveno istraživanje

Kako je prethodno pomenuto, okretanje EU alternativnim snabdevačima energenata egzistira kao jedan od vektora razvoja evropske energetske diplomatije u narednom periodu. Dobra geografska pozicioniranost evropskog kontinenta u odnosu na alternativne snabdevače naftom i prirodnim gasom, jedan je od preduslova za preduzimanje diverzifikacionih koraka EU u pravcu ostvarivanja sopstvene energetske bezbednosti – činjenica da EU okružuju zemlje Severne Afrike, Bliskog istoka i kavkaskog regiona gde se, sveukupno posmatrano, nalazi više od 70% svetskih rezervi prirodnog gasa svedoči o predispoziciji EU za preduzimanje energetskih aranžmana sa drugim zemljama.³⁷ Neretko su evropski zvaničnici u svojim javnim obraćanjima isticali važnost ovih regiona te su takva područja pronašla svoje mesto i u evropskim energetskej strategijama:

„Drugi pokretač energetske bezbednosti je raznolikost. To znači raznolikost u izvorima energije – obnovljivi izvori energije, čista fosilna goriva, nuklearna energija; to znači raznolikost dobavljača – Norveška, Rusija, Bliski istok, ali i Afrika, Amerika, Kaspijski basen, Centralna Azija; to takođe znači i raznolikost u transportu, distribuciji i uvoznim rutama – novi cevovodi i terminali za prirodni gas, decentralizovana i lokalna proizvodnja...“.³⁸

„Skorašnja otkrića velikih gasnih polja u regionu Istočnog Mediterana (Izrael, Kipar, Egipat) i potencijal još većih nalazišta koja se mogu iskoristiti (Liban) izgradila su profil regiona kao izvora gasa i dobavljača. Stoga je

³⁶ Izveštaji Eurobarometra dostupni su na sledećoj internet adresi: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/browse/all/series/4961>.

³⁷ Andreas Goldthau, *Assessing Nord Stream 2: regulation, geopolitics & energy security in the EU, Central Eastern Europe & the UK*, Department of War Studies & King's Russia Institute, London, 2016, 13.

³⁸ Andris Piebalgs, *Speech at the Baltic Sea Regional Business Forum*, European Commission: Press corner, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_08_296, 25.1.2024.

interes EU da pomogne zemljama u regionu u boljoj eksploataciji tih resursa, kao i razvoju obostrano korisne komercijalne saradnje“.³⁹

Okretanje alternativnim izvorima snabdevanja i partnerima podrazumeva ujedno i veću eksternu angažovanost EU na tragu osiguranja bezbednosti snabdevanja. Ovakvo stanje stvari još više dobija na značaju u kontekstu ubrzanja smanjenja energetske zavisnosti od ruskih ugljovodonika te tretiranja prirodnog gasa kao tranzicionog goriva. O rešenosti EU za preduzimanje energetskih projekata sa zemljama pomenutih regiona govore i brojni potpisani memorandumi o razumevanju i strateška partnerstva uspostavljena između Unije i trećih država (Tabela 2).

Tabela 2: Platforme za saradnju između EU i trećih država u oblasti energetike

Država	Platforma	Godina
Turska	Energetska zajednica (posmatrač)	N/A
Afričke države	Energetsko partnerstvo između Afrike i EU	2007
SAD	Energetski savet EU-SAD	2009
Azerbejdžan	Baku inicijativa/INOGATE/EU4Energy	2006
	Memorandum o razumevanju o strateškom partnerstvu u oblasti energetike	2022
Kazahstan	Baku inicijativa/INOGATE/EU4Energy	2006
Turkmenistan		2008
Uzbekistan		2011
Gruzija	Energetska zajednica	2017
Moldavija		2010
Ukrajina		2011
Alžir	Unija za Mediteran	2015
Maroko		N/A
		Zeleno partnerstvo
Egipat	Unija za Mediteran	2018
	Memorandum o razumevanju o strateškom partnerstvu o obnovljivom vodoniku	2022
	Izrael	Trilateralni memorandum o razumevanju
2022		

Izvor: sopstveno istraživanje

³⁹ "Third Report on the State of the Energy Union", European Commission, 23 November 2017, 2.

Kako se može primetiti, predstavljeni energetski aranžmani obično su nastajali u vremenu neposredno nakon određene (energetske) krize na globalnom nivou, kao i u odnosima sa Ruskom Federacijom: gasnih kriza tokom zima 2005/06. i 2008/09. godine, Ukrajinske krize 2014. godine te otpočinjanja oružanog sukoba u Ukrajini 2022. godine, dok su pojedini aranžmani pratili izgradnju gasovoda Severni tok 2 u periodu od 2015. do 2022. godine, kada je projekat definitivno obustavljen usled ruske invazije na Ukrajinu. Period od 2006. do danas generalno je obeležen pojačanom eksternom energetskom aktivnošću EU u pravcu iznalaženja novih energetskih partnera i ruta snabdevanja. U tom kontekstu, glavni alati evropskog energetskog spoljnopolitičkog nastupa jesu strateški infrastrukturni projekti kojima se uspostavljaju fizičke energetske konekcije sa eksternim akterima te „razni regulatorno-legislativni mehanizmi koji služe za ‘prenos’ energetskog ‘softvera’ u vidu evropskog energetskog *acqiu*-ja na susedne države“.⁴⁰ Energetska pitanja su tako, kao prateći konstituent evropskih diplomatskih aktivnosti u okviru tzv. „energetskih klauzula“, postala jedan od ključnih elemenata u gotovo svim sporazumima koje EU zaključuje sa drugim državama.

Budućnost evropske energetske diplomatije?

U nastojanju da se sagledaju potencijalni pravci razvoja evropske energetske diplomatije u budućnosti, potrebno je sagledati nekoliko ključnih faktora koji mogu trasirati takav razvoj. Osim pojačane eksterne angažovanosti EU u cilju osiguranja snabdevanja energentima usmerene ka trećim državama, ne treba izgubiti iz vida sve primetniju uključenost različitih nedržavnih aktera u ostvarivanju evropskih energetskih ciljeva. Primera radi, analizirajući politiku gasovoda EU u Jugoistočnoj Evropi, Andrea Prontera (*Andrea Prontera*) zagovara kako „katalitični model države“ koji počiva na diplomatiji „energetske mreže“ najbolje opisuje transformaciju evropskog energetskog nastupa u odnosu na njegove prvobitne forme.⁴¹ Umrežavanje različitih aktera povodom energetskih pitanja – država, pan-Evropskih i tržišnih aktera, energetskih kompanija, lokalnih vlada i zajednica i nevladinih organizacija – jeste ono što odlikuje savremenije forme evropskog energetskog nastupa u slučaju politike gasovoda.⁴² Drugim rečima, sistemski pristup EU energetskim

⁴⁰ Nevena Šekarić Stojanović, *Energetska bezbednost Evropskog regionalnog bezbednosnog kompleksa: sekuritizacija ruskog prirodnog gasa i potencijali za transformaciju kompleksa*, 159.

⁴¹ Autor je poredio tri forme države – partnersku državu, državu provajdera i katalitičnu državu – od kojih svaka predstavlja određenu formu odnosa između države i tržišta sa pripadajućim oblikom energetske diplomatije. Više o ovome videti u: Andrea Prontera, “Forms of state and European energy security: diplomacy and pipelines in Southeastern Europe”, *European Security*, Vol. 26, No. 2, 2017, 273–298.

⁴² *Ibid.*, 275.

pitanjima podrazumeva uključenost svih zainteresovanih aktera u pravcu ostvarivanja zacrtanih energetske ciljeva.

Imajući u vidu ubrzane napore EU za smanjenjem energetske zavisnosti od ugljovodonika ruskog porekla, ne iznenađuje trend okretanja Evropske unije tržištu tečnog prirodnog gasa. Podaci govore da je udeo tečnog prirodnog gasa u ukupnom uvozu gasa u EU porastao sa 20% u 2021. godini na 42% u 2023.⁴³ U istom periodu, uvoz američkog tečnog prirodnog gasa u EU se gotovo utrostručio.⁴⁴ Međutim, usled kompetitivnog azijskog tržišta koje je spremno da plati veću cenu za tečni prirodni gas, upitni su kapaciteti EU u snabdevanju ovom vrstom prirodnog gasa, barem dugoročno posmatrano. Dodatno, energetska tranzicija i klimatski ciljevi EU kojima se obavezala na potpunu dekarbonizaciju do 2050. godine, shodno Zelenom dogovoru (2019), podrazumevaju usmerenost svih napora ka prelasku na obnovljive izvore energije i jačanje energetske efikasnosti. S tim u vezi, do izražaja dolazi integracija energetske i klimatske ciljeva EU u pravcu postajanja energetske nezavisnim kontinentom na temelju obnovljivih izvora energije.

I dok okretanje EU alternativnim snabdevačima prirodnog gasa predstavlja kratkoročni do srednjoročni cilj, dugoročnijim se može smatrati prelazak na obnovljive izvore energije i energetska samodovoljnost EU u idealnotipskom slučaju. Naime, u uslovima (geo)političkih kriza i sveopšte promene energetske paradigme, energetska diplomatija Evropske unije podrazumeva „globalnu energetske tranziciju koja je pravedna i inkluzivna“ i počiva na energetske efikasnosti, obnovljivim izvorima energije i funkcionalnim globalnim tržištima.⁴⁵ Dok klimatski ciljevi skopčani sa energetske tranzicijom predstavljaju cilj *per se*, istovremeno su percipirani kao jedno od rešenja pretnje oličene u energetske zavisnosti Unije od eksternih snabdevača (primarno Ruske Federacije). Dugoročno posmatrano, čak projekti namenjeni uvozu fosilnih goriva ispostavljaju se kao suvišni u kontekstu tekuće energetske tranzicije i evropske klimatske agende.⁴⁶ Obnovljivi izvori energije, tako, viđeni su i kao sredstvo energetske diplomatije koje će EU učiniti svetskim liderom u sektoru zelene energije.⁴⁷

⁴³ U istom periodu EU je smanjila uvoz ruskog gasa za 82% (*Liquefied natural gas*, European Commission, https://energy.ec.europa.eu/topics/oil-gas-and-coal/liquefied-natural-gas_en, 4.3.2024).

⁴⁴ *Infographic – Where does the EU’s gas come from?*, European Council, <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-gas-supply/>, 4.3.2024.

⁴⁵ *Energy diplomacy*, EEAS, Brussels, 2021, https://www.eeas.europa.eu/node/410814_nb, 6.1.2024.

⁴⁶ Marco Siddi, “The EU’s Botched Geopolitical Approach to External Energy Policy: The Case of the Southern Gas Corridor”, 124.

⁴⁷ Jean-Claude Juncker, *Speech: State of the Union 2015: Time for Honesty, Unity and Solidarity*, European Commission: Press corner, Brussels, 2015. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_15_5614, 16.9.2023.

Slično tome, „zelena diplomatija“ percipira se kao dugoročno sredstvo za osiguranje evropske energetske bezbednosti.⁴⁸ Imajući u vidu navedene elemente očekivanog spoljnopolitičkog energetskeg nastupa EU u budućnosti, ovde se uočava već spomenut „presek“ energetske i klimatske politike. Drugim rečima, na temelju integracije energetske i klimatske ciljeva EU, u narednom periodu, verovatna je koegzistencija energetske diplomatije i energetske održivosti kao modaliteta spoljnopolitičkog delovanja EU u domenu energetike, uz korišćenje alata energetske diplomatije za ostvarenje zacrtanih (energetskih i klimatskih) ciljeva.

S obzirom na to da zacrtani energetske i klimatske planovi EU nepobitno utiču na njenu spoljnu politiku i, posledično, odnose sa (energetskim) partnerima, nisu retke kritike upućene ambicioznim evropskim ciljevima, te isticanje potrebe da se energetska diplomatija EU prilagodi postojećem geopolitičkom okruženju. Tako grupa autora navodi kako će Evropska unija prvenstveno morati da uspostavi ravnotežu „između globalnih aspiracija i ograničenih sredstava“, kao i da „proširi geografski radijus svojih akcija izvan direktnog susedstva“.⁴⁹ Osim toga, neophodno je i da se energetska diplomatija EU fokusira na konkretnu državu (engl. *country-tailored approach*) i zauzme realističniji pristup u odnosu na isključivo normativno-ideološku perspektivu.⁵⁰ Dodatno, ambicioznost evropske energetske diplomatije predmet je kritike i u kontekstu njenih skorašnjih energetske i klimatske politika, poput *REPowerEU Plan*, gde se navodi kako je najizazovniji deo ove strategije njen kapacitet da „pomiri“ kratkoročne diverzifikacijske potrebe i dugoročne ciljeve dekarbonizacije.⁵¹ Osim toga, određeni stari energetske aranžmani nisu izuzeti od takvih kritika. Primera radi, već pominjani Ugovor o energetskej povelji, kao „najobuhvatniji multilateralni režim za energetske investicije, trgovinu i tranzit“, našao se na meti kritika prema kojima je neophodno uskladiti postojeći Ugovor sa kontekstom energetske tranzicije, te isključiti fosilna goriva iz područja njegove nadležnosti.⁵² Kritike su se kretale od pozivanja na reformu Ugovora do potpunog povlačenja EU iz

⁴⁸ Susi Dennison, *Diplomatic power: The EU's ambitious new energy strategy*, European Council on Foreign Relations, <https://ecfr.eu/article/diplomatic-power-the-eus-ambitious-new-energy-strategy/>, 3.11.2023.

⁴⁹ Maria Pastukhova, Jacopo Pepe & Kirsten Westphal, *Beyond the Green Deal: Upgrading the EU's Energy Diplomacy for a New Era*, German Institute for International and Security Affairs, https://www.energiewende-global.com/fileadmin/user_upload/giz-website/Media_Library/Erneuerbare_Energien/Beyond_the_Green_Deal_Upgrading_the_EUs_Energy_Diplomacy_for_a_New_Era.pdf, 6.2.2024, 1.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Giulia Sofia Sarno & Lorenzo Colantoni, *A Changing Energy Diplomacy: The External Dimension of the REPowerEU Plan*, Istituto Affari Internazionali, <https://www.iai.it/en/publicazioni/changing-energy-diplomacy-external-dimension-repowereu-plan>, 6.2.2024, 3.

⁵² Andrei Belyi, „The Energy Charter process in the face of uncertainties“, *Journal of World Energy Law and Business*, Vol. 14, No. 5, 2021, 363.

ovog multilateralnog okvira usled paradoksalnog neslaganja sa zelenim politikama i ciljevima energetske tranzicije. Rezultat ovakvih kritika rezultirao je povlačenjem Evropske unije iz Ugovora o energetskej povelji odlukom Saveta EU od 30. maja 2024. godine.⁵³

Energetska tranzicija danas predstavlja neumitan proces, a posledice njene realizacije pogađaju gotovo sve analitičke nivoe – od individualnog preko nacionalnog i regionalnog do globalnog. Unutar takvog konteksta, ciljevi skopčani sa energetskej tranzicijom predstavljaju *raison d'être* energetske politike EU koja ujedno treba da joj omogući i energetske nezavisnost. Bili ocenjeni kao ambiciozni ili ne, energetske i klimatske planovi Evropske unije počivaju na urgentnoj potrebi za postizanjem zacrtanih ciljeva za čiju je realizaciju EU spremna mnogo da plati; skorašnje politike i revidiranja finansijskih planova govore upravo o tome. Ukoliko se tome u prilog doda i potreba za predvođenjem trke u postizanju zelenih ciljeva, postaje očigledna fokusiranost EU na korišćenje raspoloživih političkih sredstava u realizaciji sopstvenih energetske i klimatske planova. S tim u vezi, koegzistencija energetske diplomatije i energetske održivosti, kao dva modaliteta spoljnopolitičkog energetske nastupa, ispostavlja se kao najočekivaniji scenario energetske nastupa EU u budućnosti.

Zaključak

Cilj ovog rada bio je sagledavanje razvoja spoljnopolitičkog nastupa EU u domenu energetike, odnosno predstavljanje najznačajnijih karakteristika njene energetske diplomatije. Ukazano je na najbitnije kontekstualne faktore koji su doprineli evoluciji evropske energetske nastupa iz energetske upravljanja u energetske diplomatiju, kao i na potencijalne odrednice njene energetske diplomatije u budućnosti.

S obzirom na to da energetska diplomatija u spoljnopolitičkom nastupu podrazumeva konsenzualno određene energetske interese, jasni su nedostaci koje EU u smislu nacionalnih energetske preferencije može imati na planu uniformnog eksternog delovanja u domenu energetike. Međutim, kontekstualni faktori poput niza gasnih kriza tokom prve dve decenije XXI veka i kulminacije u pogoršanju odnosa sa Ruskom Federacijom u trenutku izbijanja rata u Ukrajini, energetske tranzicije te postpandemijske ekonomske rekonstrukcije, doprineli su asertivnijem energetske spoljnopolitičkom nastupu EU. Sekuritizacija energetske pitanja na evropskom prostoru

⁵³ Uoči EU, iz Ugovora se povuklo 12 evropske zemalja, na čelu sa Španijom, Italijom, Francuskom, Nemačkom i Velikom Britanijom. Ovakva odluka proizašla je iz paradoksalne činjenice gde je EU svojevrjmeno bila glavni promoter Ugovora o energetskej povelji, da bi se nedavno povukla iz istog usled njegove instrumentalizacije od strane industrije fosilnih goriva (*Historic victory: Council gives green light for EU withdrawal from climate-wrecking Energy Charter Treaty*, CAN, <https://caneurope.org/historic-victory-council-gives-green-light-for-eu-withdrawal-from-climate-wrecking-energy-charter-treaty/>, 7.6.2024.

dovela je do dislociranja ovih pitanja u područje visoke politike za čije se rešavanje zahtevaju određene specijalne mere, počev od legislativnih preko finansijskih do infrastrukturnih. Neke od skorašnjih evropskih politika i koraka preduzetih na planu energetskog osamostaljivanja EU govore u prilog tome. Okretanje EU alternativnim energetskim snabdevačima na temelju sekuritizacije tradicionalnih sve više postaje pravilo, što naročito postaje vidljivo u kontekstu rata u Ukrajini gde EU nastoji da prekine gotovo sve (energetske) veze sa Ruskom Federacijom.

Svakako, jedinstveni spoljnopolitički energetski nastup Evropske unije ostaje da egzistira kao ideal diplomatskog nastupa EU u domenu energetike – scenario u kome sve države članice u ostvarivanju energetske bezbednosti preduzimaju uniformne korake prilično je utopijske prirode. Međutim, razvoj energetskog nastupa EU, kako je analiza pokazala, vođen je pojačanim „aktivizmom“ EU u ostvarivanju energetske bezbednosti u pravcu energetskog osamostaljivanja na temeljima energetske tranzicije. Na kraju, upitnost jedinstvenog evropskog spoljnopolitičkog delovanja u domenu energetike korelira sa upitnošću EU kao jedinstvenog spoljnopolitičkog aktera – iako države članice i dalje suvereno odlučuju o (pojedininim) energetskim pitanjima, ta suverenost je u značajnoj meri ograničena različitim mehanizmima na bazi integracije evropskih energetskih i klimatskih politika.

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2024. godine“, koji finansira Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2024. godine.

Bibliografija

Barroso José Manuel Durão, *Speech: Working together for a united Ukraine in a united continent*, European Commission: Press corner, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_14_598, 13.9.2023.

Belyi Andrei, “The Energy Charter process in the face of uncertainties”, *Journal of World Energy Law and Business*, Vol. 14, No. 5, 2021, 363–375.

Bocse Alexandra-Maria, “EU Energy Diplomacy: Searching for New Suppliers in Azerbaijan and Iran”, *Geopolitics*, Vol. 24, No. 1, 2018, 145–173.

Dennison Susi, *Diplomatic power: The EU’s ambitious new energy strategy*, European Council on Foreign Relations, <https://ecfr.eu/article/diplomatic-power-the-eus-ambitious-new-energy-strategy/>, 3.11.2023.

“Energy Union Package”, European Commission, 25 February 2015, 1–21.

Energy diplomacy, EEAS, Brussels, 2021, https://www.eeas.europa.eu/node/410814_nb, 6.1.2024.

- “EU external energy engagement in a changing world”, European Commission & High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, 18 May 2022, 1–20.
- “European Energy Security Strategy”, European Commission, 28 May 2014, 1–24.
- Ferrero -Waldner Benita, *Speech: After the Russia/Ukraine gas crisis: what next?*, European Commission: Press corner, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_09_100, 16.9.2023.
- Goldthau Andreas, “Energy Diplomacy in Trade and Investment of Oil and Gas”, in: Andreas Goldthau & Jan Martin Witte (eds.), *Global Energy Governance: The new rules of the game*, Brookings Press, Washington D.C., 2010, 25–47.
- Goldthau Andreas, *Assessing Nord Stream 2: regulation, geopolitics & energy security in the EU, Central Eastern Europe & the UK*, Department of War Studies & King’s Russia Institute, London, 2016.
- Günther Oettinger, *EU Commissioner for Energy Energy Security for Europe: The EU Agenda until 2050 Speech of Commissioner Oettinger at King’s College London*, European Commission: Press corner, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_11_98, 13.9.2023.
- Günther Oettinger, *Speech: Speech at the High-level Infrastructure Conference*, European Commission: Press corner, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_11_341, 17.9.2023.
- Herranz -Surrallés Anna, “European external energy policy: governance, diplomacy and sustainability”, in: Knud Erik Jorgensen, Aasne Kalland Aarstad, Edith Drieskens, Katie Laatikainen & Ben Tonra (eds.), *The SAGE Handbook of European Foreign Policy*, Sage, London, 2015.
- Herranz -Surrallés Anna, “An emerging EU energy diplomacy? Discursive shifts, enduring practices”, *Journal of European Public Policy*, Vol. 23, No. 9, 2015, 1386–1405.
- Historic victory: Council gives green light for EU withdrawal from climate-wrecking Energy Charter Treaty*, CAN, <https://caneurope.org/historic-victory-council-gives-green-light-for-eu-withdrawal-from-climate-wrecking-energy-charter-treaty/>, 7.6.2024.
- International Energy Agency, *Energy security: Reliable, affordable access to all fuels and energy sources*, IEA, 2013, <https://www.iea.org/topics/energy-security>, 12.9.2023.
- Liquefied natural gas*, European Commission, https://energy.ec.europa.eu/topics/oil-gas-and-coal/liquefied-natural-gas_en, 4.3.2024.
- Juncker Jean-Claude, *Speech: State of the Union 2015: Time for Honesty, Unity and Solidarity*, European Commission: Press corner, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_15_5614, 16.9.2023.

- Infographic – Where does the EU's gas come from?, European Council, <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-gas-supply/>, 4.3.2024.
- Marina Glamotchak, „Energetska zavisnost Zapadne Evrope: uspon i pad“, *Međunarodni problemi*, Vol. LXVII, No. 4, 2015, 279–303.
- Mišić Matuš, *External Energy Security in the European Union: Small Member States' Perspective*, Routledge, London, 2019, 188.
- Obrenović Strahinja, „(Re)pozicioniranje Evropske komisije na tržištu prirodnog gasa: od nosioca liberalizacije energetskeg tržišta do 'evropskog regulatora'“, *Evropsko zakonodavstvo*, Vol. 20, No. 75, 2021, 127–144.
- Pastukhova Maria, Pepe Jacopo & Westphal Kirsten, *Beyond the Green Deal: Upgrading the EU's Energy Diplomacy for a New Era*, German Institute for International and Security Affairs, Berlin, 2020, https://www.energie-wende-global.com/fileadmin/user_upload/giz-website/Media_Library/Erneuerbare_Energien/Beyond_the_Green_Deal_Upgrading_the_EUs_Energy_Diplomacy_for_a_New_Era.pdf, 6.2.2024.
- Piebalgs Andris, *Speech at the Baltic Sea Regional Business Forum*, European Commission: Press corner, https://ec.europa.eu/commission/press-corner/detail/en/speech_08_296, 25.1.2024.
- Prontera Andrea, “Forms of state and European energy security: diplomacy and pipelines in Southeastern Europe”, *European Security*, Vol. 26, No. 2, 2017, 273–298.
- Radić Đozić Jelena, „Hibridni odgovor EU-a na rusku politizaciju plinske trgovine u cilju jačanja energetske sigurnosti“, *Politička misao*, Vol. 58, No. 3, 2021, 157–181.
- REPowerEU, European Commission, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en, 4.3.2024.
- Sarno Giulia Sofia & Colantoni Lorenzo, *A Changing Energy Diplomacy: The External Dimension of the REPowerEU Plan*, Istituto Affari Internazionali, <https://www.iai.it/en/publicazioni/changing-energy-diplomacy-external-dimension-repowereu-plan>, 6.2.2024.
- Siddi Marco, “The EU's Botched Geopolitical Approach to External Energy Policy: The Case of the Southern Gas Corridor”, *Geopolitics*, Vol. 24, No. 1, 2018, 124–144.
- “State of the Energy Union 2015”, European Commission, 18 November 2015, 1–17.
- Šekarić Stojanović Nevena, *Energetska bezbednost Evropskog regionalnog bezbednosnog kompleksa: sekuritizacija ruskog prirodnog gasa i potencijali za*

- transformaciju kompleksa*, Doktorska disertacija, Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu, 2022, 274.
- “Third Report on the State of the Energy Union”, European Commission, 23 November 2017, 1–6.
- Tichý Lukáš, *EU-Russia Energy Relations: A Discursive Approach*, Springer, Cham, 2019, 227.
- Tichý Lukáš & Dubský, Zbyněk, “The EU energy security relations with Russia until the Ukraine war”, *Energy Strategy Reviews*, Vol. 52, 2024, art. 101313.
- Tosun Jale & Mišić Mile, “Conferring authority in the European Union: citizens’ policy priorities for the European Energy Union”, *Journal of European Integration*, Vol. 42, No. 1, 2020, 19–38.
- “Towards a common European foreign policy on energy”, European Parliament, 26 September 2007.
- Youngs Richard, *Energy security: Europe’s new foreign policy challenge*, Routledge, London, 2009, 256.

*Prilog*Konceptualizacija eksternog energetskog upravljanja
i energetske diplomatije⁵⁴

	Energetsko upravljanje	Energetska diplomatija
Definicija	Energetska bezbednost kao ekonomsko pitanje (ključni problemi su nedostatak transparentnosti, regulatorne praznine i tržišni neuspesi)	Energetska bezbednost kao (geo)političko pitanje (ključni problemi su preterano oslanjanje na tržišta i nedostatak strateške vizije)
Ciljevi	Promocija ekonomske kompetitivnosti; Suverenitet potrošača kao vitalna vrednost; Omogućiti snabdevanje energijom putem visoko funkcionalnih energetskih tržišta	Promocija nacionalnog interesa; Politički suverenitet kao vitalna vrednost; Omogućiti snabdevanje energijom kroz stratešku diverzifikaciju i održavanje političkog poverenja sa snabdevačima
Instrumenti	Multilateralne institucije i okviri za promociju harmonizacije propisa; Podsticaji za treće zemlje za usvajanje liberalnih tržišnih energetskih reformi	Bilateralni međuvladini sporazumi u energetici zasnovani na određenim uslovima; Politički, pravni i ekonomski alati za podršku strateških energetskih infrastrukturnih projekata
Nadležni akteri	Regulatori, transvladine mreže, energetske kompanije i organi javne vlasti (obično iz privrednog i energetskog sektora)	Organi javne vlasti (uključujući visoke predstavnike i zvaničnike spoljnih poslova) i energetske kompanije (obično u državnom vlasništvu)

⁵⁴ Anna Herranz-Surrallés, "An emerging EU energy diplomacy? Discursive shifts, enduring practices", 1389.